

Andrzej Wrzyszczyński

Hierarchia aktów prawnych wprowadzonych przez okupanta niemieckiego w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939–1945

Studia Iuridica Lublinensia 22, 695-708

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ANDRZEJ WRZYSZCZ

Hierarchia aktów prawnych wprowadzonych przez okupanta niemieckiego w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939–1945

Hierarchy of the acts introduced by the German occupation authorities in the General Government in the years 1939–1945

WPROWADZENIE

Po przegranej wojnie obronnej jesienią 1939 r. ziemie Rzeczypospolitej Polskiej znalazły się pod okupacją III Rzeszy i ZSRR (zwycięskie mocarstwa przekazały niewielką część terytorium II RP Słowacji i większy obszar z Wilnem – Litwie). Pod okupacją niemiecką znalazło się ok. 48,5 % przedwojennego terytorium Polski. Decyzje dotyczące podziału terenów zagarniętych przez Niemcy zapadły w październiku 1939 r.: wyodrębniono Generalne Gubernatorstwo dla okupowanych polskich obszarów (Generalgouvernement für die besetzten polnischen Gebiete), a pozostałe ziemie wcielono wprost do Rzeszy Niemieckiej (według ówczesnej niemieckiej terminologii eingegliederte Ostgebiete – Pomorze, Poznańskie, Górny Śląsk, Zagłębie Dąbrowskie i części województw łódzkiego z Łodzią, warszawskiego, kieleckiego, krakowskiego, Suwalszczyznę oraz – oprócz terenów II Rzeczypospolitej – Wolne Miasto Gdańsk).¹

Generalne Gubernatorstwo zostało powołane na mocy dekretu kanclerza Rzeszy z 12 października 1939 r.² Obejmowało ono centralne i południowe ziemie polskie: część województwa warszawskiego z Warszawą, część województwa

¹ W. Witkowski, *Historia administracji w Polsce 1764–1989*, Warszawa 2007, s. 383–384.

² A. Weh, *Prawo Generalnego Gubernatorstwa w układzie rzeczowym z objaśnieniami i szczegółowym skorowidzem* (wydanie trzecie), Kraków 1941, A 100, Dekret Führera i kanclerza Rzeszy Niemieckiej o administracji okupowanych polskich obszarów z 12 października 1939 r.

łódzkiego (bez Łodzi), część województwa krakowskiego z Krakowem, część województwa kieleckiego z Kielcami, województwo lubelskie, zachodnią część województwa lwowskiego (bez Lwowa). Ogółem obszar Generalnego Gubernatorstwa wynosił ok. 96 tys. km². Podzielono je na cztery dystrykty: radomski, krakowski, lubelski i warszawski. Po ataku Niemiec na ZSRR terytorium GG zostało powiększone o część województwa lwowskiego ze Lwowem, województwo stanisławowskie i województwo tarnopolskie, utworzono z nich piąty dystrykt – Galicję. Obszar Generalnego Gubernatorstwa od 1 sierpnia 1941 r. wynosił ok. 145 tys. km².³

Status prawnopaństwowy Generalnego Gubernatorstwa nigdy nie został przez Niemców jasno określony. Od lipca 1940 r. Frank nakazał usunięcie części nazwy („dla okupowanych polskich obszarów”), co miało oznaczać ściślejsze połączenie z Rzeszą Niemiecką. Nie ulega jednak wątpliwości, że przez cały okres okupacji Niemcy zarządzali tymi terenami wyłącznie w interesie Rzeszy, totalnie eksploatując zasoby materialne i bezwzględnie wykorzystując miejscową ludność. Władza należała do generalnego gubernatora, który podlegał bezpośrednio Hitlerowi. Funkcję tę pełnił minister Rzeszy Hans Frank, który wybrał na swoją siedzibę Wawel w Krakowie. Podporządkował on sobie scentralizowany aparat administracji z Urzędem Generalnego Gubernatora, a od 1940 r. z Rządem Generalnego Gubernatorstwa na czele. Wewnątrz tych organów zastosowano podział resortowy. Na czele dystryktów stali początkowo szefowie, od 1941 r. przysługiwał im tytuł gubernatorów. Na szczeblu dystryktów zorganizowano urzędy o podobnej strukturze jak w centrali. Dystrykty dzieliły się na powiaty (powiaty miejskie) ze starostami (powiatowymi lub miejskimi) na czele. Najniższą jednostką były gminy (miejskie z burmistrzami i wiejskie z wójtami oraz sołtysami w gromadach).⁴

³ J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2005, s. 583, 594. Cz. Łuczak, *Polityka ludnościowa i ekonomiczna hitlerowskich Niemiec w okupowanej Polsce*, Poznań 1979, s. 13. K. M. Pospieszalski podaje nieco inne dane dotyczące powierzchni Generalnego Gubernatorstwa: w 1939 r. – 95 tys. km², po przyłączeniu Galicji w 1941 r. – 142 tys. km². K. M. Pospieszalski, *Hitlerowskie „prawo” okupacyjne w Polsce, część II: Generalna Gubernia, wybór dokumentów i próba syntezy*, Poznań 1958, s. 17–20. W. Witkowski twierdzi, że pierwotny obszar GG to ok. 96 tys. km², a po przyłączeniu Galicji – 148,5 tys. km². W. Witkowski, *op. cit.*, s. 386. W niemieckich publikacjach okupacyjnych znaleźć można następujące dane: pierwotny obszar GG – ok. 95 tys. km², Das Deutsche Generalgouvernement Polen. Herausgegeben und bearbeitet von M. du Prel, Würzburg 1942, s. 11, po przyłączeniu Galicji – ponad 145 tys. km², Das Generalgouvernement. Seine Verwaltung und seine Wirtschaft. Herausgegeben von Josef Bühler, Krakau 1943, s. 75

⁴ W. Ćwik, J. Reder, *Lubelszczyzna – dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977, s. 51–54; Ł. Kozera, M. Wojtasik, *Zarys administracyjnej niemieckiej okupacji Generalnej Guberni (komentarz i teksty źródłowe)*, Chełm 2008, s. 4, 9–11; D. Schenk, *Hans Frank. Biografia generalnego gubernatora*, Kraków 2009, s. 147, 151; K. Grün-

Hans Frank miał na terenie Generalnego Gubernatorstwa teoretycznie pełnię władzy. W praktyce jednak musiał respektować silną pozycję wyższych dowódców SS i policji (F. W. Krüger, W. Koppe), którzy dość często ignorowali władzę generalnego gubernatora, mając za sobą potężne poparcie szefa resortu spraw wewnętrznych Rzeszy i zwierzchnika wszystkich formacji policyjnych Heinricha Himmlera. Szczególny status wyższych dowódców SS i policji w Generalnym Gubernatorstwie miał swoje odzwierciedlenie także w systemie ustawodawstwa (zob. niżej). Frank musiał także przeciwstawiać się innym ingerencjom organów centralnych Rzeszy.⁵

PODMIOTY UPRAWNIONE DO WYDAWANIA AKTÓW PRAWNYCH W GENERALNYM GUBERNATORSTWIE

Zależność od władz centralnych Rzeszy miała bezpośredni wpływ na system stanowienia prawa w Generalnym Gubernatorstwie. Podstawy tego systemu zawarte były w powoływanym wyżej dekrete Hitlera z 12 października 1939 r. Uprawnienia do wydawania przepisów prawnych w GG uzyskały następujące podmioty: Rada Ministrów dla Obrony Rzeszy (Ministerrat für die Reichsverteidigung), pełnomocnik dla planu czteroletniego (Beauftragter für den Vierjahresplan) i generalny gubernator.⁶

W realiach okupacyjnych spośród tych trzech organów najwyższą aktywność ustawodawczą przejawiał generalny gubernator. Rada Ministrów dla Obrony Rzeszy była autorem tylko kilku rozporządzeń dotyczących terenów Generalnego Gubernatorstwa. Pełnomocnik dla planu czteroletniego wydał zaledwie jedno rozporządzenie obowiązujące na obszarze GG. Wydaje się, że ta niezbyt imponująca aktywność legislacyjna organów centralnych Rzeszy spowodowana była działaniami generalnego gubernatora, który chciał zagwarantować sobie jak największą niezależność na podległym mu terytorium. Feldmarszałek Hermann Göring był prezesem Rady Ministrów dla Obrony Rzeszy oraz pełnomocnikiem do spraw planu czteroletniego. Przeniósł on swe uprawnienia na Franka. Jako prezes Rady Ministrów dla Obrony Rzeszy Göring nominował generalnego gubernatora na komisarza obrony Rzeszy, a jako pełnomocnik do spraw planu czteroletniego uczynił go pełnomocnikiem generalnym do spraw planu czteroletniego na terenie Generalnego Gubernatorstwa. W praktyce przepisy prawne dla Generalnego Gubernatorstwa stanowiły także inne organy centralne Rzeszy Niemieckiej (nie-

berg, B. Otręba, *Hans Frank na Wawelu*, Włocławek 2001, s. 43–45, 47–50; W. Witkowski, *op. cit.*, s. 390–392.

⁵ Cz. Madajczyk, *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, t. I, Warszawa 1970, s. 149–163; K. Grünberg, B. Otręba, *op. cit.*, s. 45, 130 – 140.

⁶ A. Weh, *op. cit.*, A 100, § 4–6.

przewidziane w dekrete z 12 października 1939 r. – z Führerem i kanclerzem na czele).⁷

Już na początku okupacji zaznaczona została szczególna pozycja dowództwa sił policyjnych w Generalnym Gubernatorstwie. W jednym z pierwszych aktów prawnych, wydanych przez generalnego gubernatora w dniu 26 października 1939 r., znalazło się rozporządzenie przyznające wyższemu dowódcy SS i policji w GG prawo do wydawania zarządzeń. W sprawach o znaczeniu zasadniczym wyższy dowódca SS i policji miał obowiązek uzyskać akceptację Franka, ale pozostałe zarządzenia konieczne do utrzymania porządku i bezpieczeństwa mógł już wydawać samodzielnie. Zarządzenia policyjne, które obowiązywać miały na terenie całego Generalnego Gubernatorstwa, drukowano w urzędowym publikatorze (w trakcie okupacji zmieniała się jego nazwa i struktura wewnętrzna – zob. niżej). W przypadku zarządzeń o ograniczonej terytorialnie właściwości dopuszczano inne sposoby ogłaszania.⁸

Za podstawę prawodawstwa Generalnego Gubernatorstwa uznać można rozporządzenia Franka. Poza tym wydawał on także proklamacje i dekryty. Proklamacje miały charakter polityczno-propagandowy, dekryty dotyczyły najczęściej zagadnień ustrojowych, natomiast rozporządzenia miały stanowić surogat ustaw. Akty normatywne podpisywane były osobiście przez generalnego gubernatora i musiały być kontrasygnowane przez szefa Urzędu Generalnego Gubernatora (później szefa Rządu Generalnego Gubernatorstwa), kierownika Wydziału Usta-

⁷ A. Wrzyszc, *Ustawodawstwo okupacyjne dla dystryktu Galicja 1941–1944*, [w:] *Studia z historii państwa, prawa i idei, prace dedykowane Profesorowi Janowi Malareczkowi*, red. A. Korobowicz i H. Olszewski, Lublin 1997, s. 484–485. Obok Hitlera akty prawne obowiązujące w Generalnym Gubernatorstwie wydawały następujące organy z Rzeszy: minister spraw wewnętrznych (Reichsminister des Innern), minister sprawiedliwości (Reichsminister der Justiz), minister pracy (Reichsarbeitsminister), minister finansów (Reichsminister der Finanzen), minister uzbrojenia (Reichsminister für Bewaffnung und Munition) główny pełnomocnik do spraw administracji Rzeszy (Generalbevollmächtigter für die Reichsverwaltung), główny pełnomocnik pracy (Generalbevollmächtigter für den Arbeitseinsatz). Na podstawie specjalnego upoważnienia Hitlera ukazało się rozporządzenie podpisane przez ministra Rzeszy i szefa kancelarii Rzeszy (Reichsminister und Chef der Reichskanzlei), szefa OKW (Chef des Oberkommandos der Wehrmacht) i kierownika Kancelarii Partii (Leiter der Partei – Kanzlei). W 1942 r. pojawiło się kilka obwieszczeń ministra komunikacji Rzeszy dotyczących dystryktu Galicja. Wydawane przez organy centralne Rzeszy Niemieckiej akty normatywne dla Generalnego Gubernatorstwa z reguły zawierały w swej treści wyraźne stwierdzenie o mocy obowiązującej na terenie GG i najczęściej publikowane były równoległe w Niemczech i w GG. A. Wrzyszc, *Okupacyjne sądownictwo niemieckie w Generalnym Gubernatorstwie 1939–1945. Organizacja i funkcjonowanie*, Lublin 2008, s. 346–349.

⁸ Rozporządzenie o bezpieczeństwie i porządku w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 26 października 1939 r., *Dziennik Rozporządzeń Generalnego Gubernatora dla okupowanych polskich obszarów - Verordnungsblatt des Generalgouverneurs für die besetzten polnischen Gebiete* (dalej: Dz.RGGOP) 1939, nr 1, s. 5, § 1–3.

wodawczego (od 1941 r. Urzędu Ustawodawczego) i szefa rzeczowo właściwego resortu GG.⁹

Szefowie organów resortowych i różnych specjalistycznych urzędów usytuowanych w strukturze władz centralnych Generalnego Gubernatorstwa otrzymali kompetencje do tworzenia przepisów wykonawczych „z polecenia (*Im Auftrag*)” generalnego gubernatora. Akty te były kontrasygnowane przez szefa Urzędu Generalnego Gubernatora (później Rządu GG) i kierownika Wydziału Ustawodawczego (później Urzędu Ustawodawczego). Ogłaszano je w formie rozporządzeń wykonawczych, postanowień wykonawczych, ordynacji taryfowych, zarządzeń, obwieszczeń. Prawo do wydawania przepisów wykonawczych uzyskał także szef Urzędu Generalnego Gubernatora i szefowie dystryktów. Poza tym szef Urzędu GG, wyższy dowódca SS i policji, kierownicy wydziałów w Urzędzie GG, szefowie dystryktów i podporządkowane im organy (pełnomocnicy do specjalnych poruczeń, komisarze, starostowie powiatowi i miejscy) uzyskali kompetencje do wydawania zarządzeń administracyjnych zgodnie ze swą właściwością.¹⁰

FORMALNA HIERARCHIA AKTÓW PRAWNYCH

W Generalnym Gubernatorstwie nie wprowadzono nigdy formalnej hierarchii aktów prawnych. Trudno zresztą spodziewać się innego rozwiązania, biorąc pod uwagę ówczesną sytuację polityczną i ustrojową w Rzeszy. Wola Führera była wartością najwyższą i niepodważalną, a Frank w Generalnym Gubernatorstwie konsekwentnie powoływał się na Hitlera jako źródło swojej władzy i podkreślał, że rządzi w GG, opierając się na zaufaniu, jakim darzy go kanclerz III Rzeszy.¹¹ Mimo braku precyzyjnego sformułowania hierarchii aktów normatywnych można zauważyć jednak pewne elementy porządkowania ustawodawstwa.

Jako przykład podać można układ urzędowego publikatora. W latach 1939–1940 wydawany był Dziennik Rozporządzeń Generalnego Gubernatora dla oku-

⁹ G. O. Grassmann, *Die deutsche Besatzungsgesetzgebung während des 2. Weltkrieges*, Studien des Instituts für Besatzungsfragen in Tübingen zu den deutschen Besetzungen im 2. Weltkrieg, nr 14, Tübingen 1958, s. 43–45; Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej: AIPN), Najwyższy Trybunał Narodowy (dalej: NTN), sygn. 382, k. 2; A. Wrzyszczyk, *Okupacyjne sądownictwo...*, s. 350

¹⁰ AIPN, NTN, sygn. 382, k. 2–3. Zarządzenia administracyjne i obwieszczenia publikowane były w dziennikach urzędowych poszczególnych dystryktów. Pozostałe akty prawne drukowano oczywiście w urzędowym publikatorze Generalnego Gubernatorstwa: Dziennik Rozporządzeń Generalnego Gubernatora dla okupowanych polskich obszarów - *Verordnungsblatt des Generalgouverneurs für die besetzten polnischen Gebiete – 1939–1940*; Dziennik Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa – *Verordnungsblatt für das Generalgouvernement* (dalej: Dz.RGG) – 1940–1944; A. Wrzyszczyk, *Okupacyjne sądownictwo...*, s. 350–351.

¹¹ F. Ryszka, *Państwo stanu wyjątkowego. Rzecz o systemie państwa i prawa Trzeciej Rzeszy*, (wydanie trzecie poprawione i uzupełnione) Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 279–291; Cz. Madajczyk, *Polityka III Rzeszy...*, t. I, s. 124–137.

powanych polskich obszarów (Verordnungsblatt des Generalgouverneurs für die besetzten polnischen Gebiete). Na jego łamach w poszczególnych numerach na pierwszych pozycjach publikowano proklamacje i rozporządzenia generalnego gubernatora, a dopiero na dalszych miejscach rozporządzenia wykonawcze, postanowienia wykonawcze, obwieszczenia. Warto podkreślić, że odezwa wyższego dowódcy SS i policji została zamieszczona na ostatnim miejscu w numerze.¹²

Jeszcze dobitniejszym przykładem była decyzja o dokonaniu podziału Dziennika Rozporządzeń Generalnego Gubernatora dla okupowanych polskich obszarów na dwie części, którą ogłoszono 31 grudnia 1939 r. Od 1 stycznia 1940 r. wydawano odrębnie część I, w której drukowano proklamacje, rozporządzenia, dekrety generalnego gubernatora. Publikowana od tego samego momentu część II zawierała akty niższego rzędu o charakterze najczęściej wykonawczym (zarządzenia policyjne, rozporządzenia wykonawcze, postanowienia wykonawcze, ordynacje taryfowe, zarządzenia, obwieszczenia).¹³ W trakcie tego cyklu wydawniczego nastąpiła zmiana nazwy publikatora (przy niezmienionej strukturze dwóch części). Od 1 września 1940 r. wprowadzono nazwę: Dziennik Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa (Verordnungsblatt für das Generalgouvernement). Było to związane ze wspomnianą wyżej zmianą nazwy tworu okupacyjnego, jakim było GG, dokonaną przez Hansa Franka. Z początkiem 1941 r. powrócono do pierwotnej jednolitej wersji Dziennika Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa (podział na dwie części został zniesiony i do końca okupacji nie powracało już do tego pomysłu).¹⁴

Językiem urzędowym w Generalnym Gubernatorstwie był język niemiecki, zaś język polski miał charakter języka posiłkowego („język polski jest dopuszczalny”). Akty normatywne były ogłaszane w języku niemieckim i języku polskim (dwie szpalty drukowane równolegle obok siebie w urzędowym publikatorze), ale charakter autentyczny miał tekst niemiecki. Po przyłączeniu dystryktu Galicja w 1941 r. doszło do modyfikacji. Wprowadzono język ukraiński jako posiłkowy, przy czym został on usytuowany przed językiem polskim („język ukraiński i język polski są dopuszczalne”), co pociągnęło za sobą dodatkowe ukraińskie wydanie dziennika rozporządzeń. Oddzielne wydanie ukraińskie zostało zlikwidowane z dniem 1 stycznia 1942 r. W roczniku 1942 dziennik rozporządzeń ukazywał się w podwójnych redakcjach: niemiecko-polskiej i niemiecko-ukraińskiej. Pod koniec 1943 r. zapadła decyzja o następnej zmianie dotyczącej trybu wydawania dziennika rozporządzeń. Ze względów oszczędnościowych (mniejsze zużycie pa-

¹² Odezwa wyższego dowódcy SS (Schutzstaffel) i policji w Generalnym Gubernatorstwie dla okupowanych polskich obszarów z 30 października 1939 r., Dz RGGOP, s. 16.

¹³ A. Weh, *op. cit.*, B 105, Obwieszczenie o wprowadzeniu Części II Dziennika Rozporządzeń Generalnego Gubernatora dla okupowanych polskich obszarów z dnia 31 grudnia 1939 r.

¹⁴ A. Weh, *op. cit.*, B 106, Obwieszczenie o ponownym połączeniu części I i II Dziennika Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa z dnia 31 grudnia 1940 r.

pieru) postanowiono, iż będzie on ukazywał się w trzech oddzielnych wydaniach: niemieckim, polskim i ukraińskim, zamiast dotychczasowych redakcji łączonych: niemiecko-polskiej i niemiecko-ukraińskiej. Zmiana ta weszła w życie z dniem 1 stycznia 1944 r.¹⁵

W ciągu ponad pięciu lat okupacji w opisywanym urzędowym publikatorze Generalnego Gubernatorstwa zamieszczono prawie 1700 aktów normatywnych. Już w 1939 r. wydano 15 numerów dziennika rozporządzeń (101 aktów prawnych różnej rangi). W następnym roku dziennik został podzielony na dwie części (zob. wyż.), ukazało się 75 numerów części I i 79 numerów części II – 437 aktów (189 w części I i 248 w części II). Kolejne roczniki przyniosły stabilizację z tendencją malejącą. W 1941 r. wyszły 123 numery dziennika rozporządzeń (348 aktów) w 1942 r. – 113 numerów (340 aktów), a w 1943 r. – 102 numery (328 aktów). Rok 1944 można uznać za schyłek działalności ustawodawczej władz okupacyjnych w Generalnym Gubernatorstwie: ukazało się tylko 49 numerów dziennika rozporządzeń, które zawierały zaledwie 141 aktów prawnych.¹⁶

PRAKTYKA USTROJOWA W GG

Mimo braku formalnej hierarchii aktów normatywnych w Generalnym Gubernatorstwie funkcjonariusze niemieckich władz okupacyjnych dysponowali pewnymi wskazówkami, jak należy poruszać się w skomplikowanym systemie prawnym GG. Za taki drogowskaz można uznać półoficjalne publikacje przygotowane przez dra Alberta Weha. Był to wysoki urzędnik niewątpliwie najbardziej kompetentny w dziedzinie legislacji. Cieszył się zaufaniem generalnego gubernatora (współpracowali przez dłuższy czas już przed wojną) i miał bezpośredni dostęp do Franka w sprawach ustawodawczych. Weh przez cały okres okupacji

¹⁵ Rozporządzenie w sprawie administracji Galicji z dnia 1 sierpnia 1941 r., DzRGG, nr 67, s. 443–444, § 4, 5; Obwieszczenie w sprawie ukraińskiego wydania Dziennika Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa z dnia 1 sierpnia 1941 r., DzRGG, nr 68, s. 450; Obwieszczenie o ukraińskim wydaniu Dziennika Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa z dnia 1 stycznia 1942 r., DzRGG, nr 11, s. 60; Obwieszczenie o nowym układzie Dziennika Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa w roczniku 1944 z dnia 13 grudnia 1943 r., DzRGG, nr 97, s. 674.

¹⁶ A. Wrzyszc, *Okupacyjne sądownictwo...*, s. 362–363. Nieco inne dane liczbowe podaje K. M. Pospieszalski: w 1939 r. – 167 aktów, w 1940 r. – 437, w 1941 r. – 346, w 1942 r. – 340, w 1943 r. – 324, w 1944 r. – 166. K. M. Pospieszalski, *op. cit.*, cz. II, s. 3. Różnice nie są wielkie, być może K. M. Pospieszalski uwzględnił także akty normatywne, które nie zostały opublikowane w dzienniku rozporządzeń lub uwzględnił sprostowania do wcześniej wydanych przepisów jako odrębne akty. Jeszcze inne liczby przytoczył kierownik Urzędu Ustawodawczego A. Weh: w 1939 r. – 99 aktów, w 1940 – 446 aktów. AIPN, NTN, sygn. 382, k. 25–26. Wydawałoby się, że jego informacje należy uznać za najbardziej ściśle, tymczasem z niezrozumiałych powodów zawierają one oczywiste błędy. Na przykład Weh podaje, że część I Dziennika Rozporządzeń Generalnego Gubernatorstwa z 1940 r. zawierała 74 numery i 386 stron, a tymczasem wydrukowano 75 numerów i 389 stron.

stał na czele najważniejszych organów koordynujących proces ustawodawczy. Organem tym był początkowo od stycznia 1940 r. Wydział Ustawodawczy wchodzący w skład Urzędu Generalnego Gubernatora, a od 1941 r. Urząd Ustawodawczy usytuowany w Sekretariacie Stanu w strukturze Rządu Generalnego Gubernatorstwa.¹⁷

Albert Weh opracował i opublikował wiele pozycji, które stanowiły praktyczną pomoc dla urzędników, ale także sędziów, prokuratorów i wreszcie wszystkich mieszkańców GG ze względu na zamieszczone w nich obowiązujące przepisy prawa. Niewątpliwie istotne znaczenie miało powoływane już w tym artykule opracowanie, *Prawo Generalnego Gubernatorstwa w układzie rzeczowym z objaśnieniami i szczegółowym skorowidzem*, Kraków 1941, które miało w trakcie okupacji kilka wydań (w niniejszym artykule wykorzystywane jest wydanie trzecie). Zaletą tego zbioru przepisów prawnych jest merytoryczny podział treści oraz komentarze autora zamieszczane w przedmowach i w rzeczowych przypisach do poszczególnych paragrafów i innych jednostek redakcyjnych konkretnych aktów prawnych. Duże znaczenie praktyczne miały także techniczne zalety opracowania: przegląd chronologiczny i skorowidz.¹⁸ Inne istotne z punktu

¹⁷ Według moich ustaleń nowa organizacja władz centralnych Generalnego Gubernatorstwa z Rządem GG zaczęła funkcjonować w praktyce dopiero od 1 kwietnia 1941 r. A. Wrzyszczyński, *Okupacyjne sądownictwo...*, s. 351, 356–357; AIPN, NTN, sygn. 382, k. 1; A. Weh, *Prawo Generalnego...*, A 100, przypis nr 13 do § 5 ust. 1; A 120, Pierwsze rozporządzenie o odbudowie administracji okupowanych polskich obszarów z 26 października 1939 r. przyp. 12; A 121, Drugie rozporządzenie o odbudowie administracji okupowanych polskich obszarów z 1 grudnia 1940 r.; A 122, Trzecie rozporządzenie o odbudowie administracji Generalnego Gubernatorstwa (Organizacja Rządu Generalnego Gubernatorstwa) z dnia 16 marca 1941 r.

¹⁸ A. Weh, *Prawo Generalnego...*, passim. Autor wyodrębnił osiem działów rzeczowych. Pierwszy z nich (oznaczony literą A) zatytułowano: „Generalne Gubernatorstwo i jego ludność”. Zawierał on akty prawodawcze regulujące podstawy ustroju Generalnego Gubernatorstwa – określono je jako ustawy zasadnicze. Poza tym w dziale I umieszczono przepisy dotyczące poszczególnych grup ludności: Niemców, obywateli państwa polskiego (w ówczesnej oficjalnej wersji: „przynależnych do byłego państwa polskiego”) i Żydów. Dział II (oznaczony literą B) nosił tytuł: „Administracja”. Wyodrębniono w nim osiem dziedzin: administracja ogólna, administracja gmin, służba publiczna, bezpieczeństwo i porządek, sprawy zdrowotne i weterynaryjne, sprawy mieszkaniowe i osiedleńcze, działalność kulturalna, wiedza i nauka. Dział III (litera C) otrzymał nazwę „Wymiar sprawiedliwości”. Podzielono go na trzy części: sądownictwo, prawo cywilne, prawo karne. W dziale IV (oznaczonym literą D) zgrupowano przepisy dotyczące gospodarki wyżywienia, rolnictwa i gospodarki leśnej. Podzielono je na następujące części: ogólne podstawy gospodarki wyżywienia i rolnictwa, ustrój rolny i kultura rolna, normy produkcji rolnej i gospodarka zasiewami, normy rynku rolnego oraz leśnictwo i łowiectwo. Dział V (litera E) to gospodarka. Wyróżniono w nim dziewięć dziedzin: ogólne prawo gospodarcze, sprawy pieniężne i kredytowe, gospodarowanie dewizami, ogólne prawo cen, górnictwo, gospodarowanie węglem i metalami, gospodarowanie innymi surowcami i wyrobami, zabezpieczenie wartości (wydaje się, że mamy tu do czynienia z niedoskonałością tłumaczenia na język polski, a właściwa nazwa powinna brzmieć „zabezpieczenie majątku”), ubezpieczenie prywatne. Dział VI (litera F) zatytułowano: „Praca i zaopatrzenie”. Znalazły się tu następujące części: warunki pracy i ochrona pracy, kierowanie siłami roboczymi,

widzenia problematyki niniejszego artykułu publikacje A. Weha to skorowidze zawierające nazwy i daty aktów prawnych dla Generalnego Gubernatorstwa, pogrupowane w układzie rzeczowym i doprowadzone do 1 stycznia 1944 r. oraz specjalne skorowidze dla dystryktu Galicja, wyodrębnione ze względu na istotne różnice w dziedzinie ustawodawstwa, jakie wprowadziły władze GG dla tego obszaru. Układ wewnętrzny tych skorowidzów był prawie identyczny jak w *Prawie Generalnego...*¹⁹

W dziale I swoich publikacji Weh wyodrębnił podrozdział obejmujący zbiór przepisów, który otrzymał niemiecką nazwę „Grundlagen” przetłumaczoną w polskich wydaniach tych pozycji jako „Ustawy zasadnicze”. W *Prawie Generalnego...*, w podrozdziale „Ustawy zasadnicze” zamieszczono 14 aktów normatywnych odnoszących się do ustroju Generalnego Gubernatorstwa. Na pierwszym miejscu znalazł się powoływany wyżej kilkakrotnie dekret Hitlera z 12 października 1939 r. Ten akt prawny miał rzeczywiście szczególne znaczenie w praktyce funkcjonowania niemieckich organów okupacyjnych w GG. Znalazły się w nim ramowe przepisy ustrojowe odnoszące się do: powołania generalnego gubernatora obdarzonego pełnią władzy administracyjnej i podlegającego bezpośrednio Führerowi i kanclerzowi Rzeszy oraz jego zastępcy (Arthura Seyss-Inquarta), omawiane już wyżej przyznanie kompetencji ustawodawczych, decyzja o utrzymaniu w mocy dotychczasowego prawa, o ile nie było ono sprzeczne z przejściem administracji przez Rzeszę, przerzucenie kosztów administracji na obszar okupowany, uprawnienia do tworzenia budżetu przez generalnego gubernatora, ale z zatwierdzeniem przez ministra skarbu Rzeszy, uregulowania odnoszące się do specjalnych kompetencji ministra spraw wewnętrznych Rzeszy.²⁰ Omawiany dekret miał niewątpliwie fundamentalne znaczenie dla niemieckich funkcjonariuszy okupacyjnych w Generalnym Gubernatorstwie i był przez nich rzeczywiście traktowany jako ustawa zasadnicza.²¹

ubezpieczenie społeczne, zaopatrzenie i opieka. W dziale VII (oznaczonym literą G) umieszczono przepisy dotyczące skarbowości. Wyodrębniono tu cztery dziedziny: budżet publiczny, podatki i opłaty, cła i akcyzy, monopole. Ostatni dział VIII (litera H) poświęcono komunikacji. Podzielono go na sześć części: kolejnictwo, poczta i telegraf, ruch drogowy, żegluga, komunikacja powietrzna, propaganda turystyczna. A. Wrzyszc, *Okupacyjne sądownictwo...*, s. 363 – 364.

¹⁹ *Übersicht über das Recht des Generalgouvernements*, Stand: 1. Januar 1943, Kraków 1943 (dalej: *Übersicht über...*, Stand: 1. Januar 1943); *Übersicht über das Recht des Generalgouvernements*, Stand: 1. Januar 1944, Kraków 1944 (dalej: *Übersicht über...*, Stand: 1. Januar 1944); *Übersicht über das Recht des Distrikts Galizien*, bearbeitet von A. Weh, Stand 1. Januar 1943, Kraków 1943; *Übersicht über das Recht des Distrikts Galizien*, Zweite Auflage, bearbeitet von A. Weh, Stand 1. Januar 1944, Kraków 1944.

²⁰ A. Weh, *Prawo Generalnego...*, A 100, § 1–8.

²¹ Pogląd taki wyraził kierownik Urzędu Ustawodawczego A. Weh. Bundesarchiv Berlin, R 52 II, Kanzlei des Generalgouverneurs – Kancelaria Generalnego Gubernatora sygn. 250, k. 19.

Wśród pozostałych kilkunastu aktów prawnych zamieszczonych w podrozdziale „Ustawy zasadnicze” wyróżnić należy proklamację generalnego gubernatora z 26 października 1939 r. Zawierała ona głównie hasła o charakterze propagandowym i ideologicznym, ale niestety – jak się okazało – część z nich Frank rzeczywiście zrealizował w praktyce (słowa o tłumieniu wszelkich prób oporu z bezwzględną surowością, o wyzyskiwaczach żydowskich).²² Nie można zapomnieć o brzemiennych w skutkach rozstrzygnięciach granicznych. Weh włączył do tego podrozdziału obwieszczenie opisujące szczegółowo linię oddzielającą okupację niemiecką od radzieckiej.²³ Trzeba także zwrócić uwagę na ważny dla generalnego gubernatora akt prawny, skrcający nazwę podległego mu tworowi organizacyjnego do dwóch słów „Generalne Gubernatorstwo”.²⁴ Wyraźnie mniejsze znaczenie miały dwa akty prawne z 1940 roku: Dekret o Radzie Gospodarczej dla Generalnego Gubernatorstwa z 31 lipca 1940 r.²⁵ oraz Zarządzenie o utworzeniu Arbeitsbereich Generalgouvernement Polen der NSDAP z 6 maja 1940 r.²⁶

Poza tym podrozdział „Ustawy zasadnicze” zawierał 8 aktów prawnych związanych bezpośrednio z administracją wewnętrzną GG. Cykl ten zapoczątkowało rozporządzenie z 26 października 1939 r. odgrywające w mojej ocenie podobną rolę jak dekret Hitlera z 12 października 1939 r. Uzupełnione rozporządzeniami z 1 grudnia 1940 r. i z 16 marca 1941 r. ukształtowało podział terytorialny i ewolucję ustroju organów administracji centralnej i lokalnej Generalnego Gubernatorstwa.²⁷ Akty wykonawcze do tych rozporządzeń to pięć zarządzeń administracyjnych wydanych w 1941 r.²⁸

W następnych latach A. Weh uzupełniał katalog aktów normatywnych, które zaliczał do podrozdziału „Ustawy zasadnicze”: na dzień 1 stycznia 1943 r. było to trzydzieści aktów, a na dzień 1 stycznia 1944 r. – czterdzieści sześć aktów. Wśród

²² A. Weh, *Prawo Generalnego...*, A 110, Proklamacja Generalnego Gubernatora z 26 października 1939 r.

²³ *Ibidem*, A 101, Obwieszczenie w sprawie niemiecko-sowieckiego układu granicznego i sprzymierzeńczego oraz należącego do niego protokołu dodatkowego z 30 grudnia 1939 r.

²⁴ *Ibidem*, A 102, Dekret w sprawie nowych uregulowań organizacyjnych w Generalnym Gubernatorstwie z 31 lipca 1940 r.

²⁵ *Ibidem*, A 140.

²⁶ *Ibidem*, A 180.

²⁷ *Ibidem*, A 120; A 121; A 122.

²⁸ *Ibidem*, A 121a Zarządzenie administracyjne nr 1 do rozporządzenia o jednolitości administracji z dnia 1 grudnia 1940 r., z 31 marca 1941 r.; A 121b Zarządzenie administracyjne nr 2 do rozporządzenia o jednolitości administracji z dnia 1 grudnia 1940 r., z 31 marca 1941 r.; A 121c Zarządzenie administracyjne nr 3 do rozporządzenia o jednolitości administracji z dnia 1 grudnia 1940 r. (Organizacja władz szefów okręgowych), z 7 kwietnia 1941 r.; A 121d Zarządzenie administracyjne nr 4 do rozporządzenia o jednolitości administracji z dnia 1 grudnia 1940 r. (Organizacja władz starostów powiatowych) z 18 kwietnia 1941 r.; A 122a Zarządzenie administracyjne nr 1 do trzeciego rozporządzenia o odbudowie administracji Generalnego Gubernatorstwa (Organizacja Rządu Generalnego Gubernatorstwa) z 16 marca 1941 r., z 7 kwietnia 1941 r.

kilkunastu aktów dodanych w skorowidzu obejmującym stan ustawodawstwa na 1 stycznia 1943 r. wyróżnić należy akty związane z umocnieniem znaczenia organów policyjnych w Generalnym Gubernatorstwie. Były to trzy dekrety Hitlera z maja i czerwca 1942 r. tworzące nowe stanowisko sekretarza stanu do spraw bezpieczeństwa i zapewniające mu wysoką pozycję w hierarchii władz najwyższych GG.²⁹ Mniejsze znaczenie miała grupa aktów dotyczących zasad publikacji przepisów prawnych w Generalnym Gubernatorstwie.³⁰ Kolejna pula aktów dotyczyła szczegółowych uregulowań administracyjnych³¹ lub technicznych.³² Wreszcie na podkreślenie zasługuje kilka aktów dotyczących obowiązywania i stosowania przepisów prawa sądowego na terenie GG.³³

W skorowidzu obejmującym stan ustawodawstwa na 1 stycznia 1944 r. do podrozdziału „Ustawy zasadnicze” dodano kilkanaście następnych aktów normatywnych, odnoszących się przede wszystkim do kolejnych zmian w administracji, nowych uregulowań dotyczących publikacji i obowiązywania przepisów prawnych.³⁴ Za nietypowe można uznać dołączenie aktu wydanego jeszcze w 1939 r., który nie figurował w poprzednich podrozdziałach „Ustawy zasadnicze”.³⁵

Mimo prób porządkowania systemu prawa obowiązującego w Generalnym Gubernatorstwie przez A. Weha było to zagadnienie niezwykle skomplikowane. Obok przepisów wprowadzanych do porządku prawnego GG w drodze omówionej

²⁹ Erlass des Führers über die Verwaltung im Generalgouvernement. Vom 7. Mai 1942, Übersicht über..., Stand: 1 Januar 1943, s. 1, DzRGG 1942, s. 264; Erlass des Führers über die Errichtung eines Staatssekretariats für das Sicherheitswesen im Generalgouvernement. Vom 7. Mai 1942, Übersicht über..., Stand: 1 Januar 1943, s. 1, DzRGG 1942, s. 263; Erlass des Führers über die Überweisung von Dienstgeschäften auf den Staatssekretär für das Sicherheitswesen. Vom 3 Juni 1942, Übersicht über..., Stand: 1 Januar 1943, s. 1, DzRGG 1942, s. 321.

³⁰ Na przykład Obwieszczenie o wydawaniu Dziennika Rozporządzeń Generalnego Gubernatora dla okupowanych polskich obszarów w Generalnym Gubernatorstwie z 29 marca 1940 r., Übersicht über..., Stand: 1 Januar 1943, s. 1, DzRGGOP 1940, część II, s. 189. Kilka innych przykładów zawarłej już wyżej w przypisie 15 niniejszego opracowania.

³¹ Na przykład Czwarte rozporządzenie o odbudowie administracji Generalnego Gubernatorstwa z 25 września 1941 r., Übersicht über..., Stand: 1 Januar 1943, s. 2, DzRGG 1941, s. 561; Rozporządzenie o uproszczeniu administracji Generalnego Gubernatorstwa z 19 sierpnia 1942 r., Übersicht über..., Stand: 1 Januar 1943, s. 2, DzRGG 1942, s. 450 i in.

³² Na przykład Verordnung über die Führung von Dienstsiegel im Generalgouvernement. Vom 12 Dezember 1941, Übersicht über..., Stand: 1 Januar 1943, s. 2; Erlass des Staatssekretärs der Regierung des Generalgouvernement über Amtsschilder. Vom 28 August 1941, Übersicht über..., Stand: 1 Januar 1943, s. 2 i in.

³³ Na przykład Rozporządzenie o interpretacji polskich przepisów prawnych z 22 kwietnia 1942 r., Übersicht über..., Stand: 1 Januar 1943, s. 2, DzRGG 1942, s. 224; Dekret w przedmiocie zastępstwa w Generalnym Gubernatorstwie z 9 lipca 1942 r., Übersicht über..., Stand: 1 Januar 1943, s. 2, DzRGG 1942, s. 406 i in.

³⁴ Übersicht über..., Stand: 1 Januar 1944, s. 1–3.

³⁵ Rozporządzenie o używaniu niemieckich godeł i stosowaniu niemieckiego pozdrowienia z 23 listopada 1939 r. Übersicht über..., Stand: 1 Januar 1944, s. 2; Dz RGGOP 1939, s. 62.

wcześniej ścieżki legislacyjnej obowiązywały w nim również, jak już wspomniano, przepisy obowiązujące w Rzeczypospolitej Polskiej, o ile nie były sprzeczne z przejęciem administracji przez Rzeszę.³⁶ Polskie prawo sądowe było rzeczywiście stosowane w sądownictwie polskim (od 1941 r. używana była oficjalna nazwa sądownictwo nieniemieckie). W obrębie tego sądownictwa funkcjonowały sądy apelacyjne, okręgowe i grodzkie, które orzekały na podstawie polskich przedwojennych przepisów.³⁷ Natomiast prawo radzieckie, które obowiązywało w latach 1939–1941 na terenach przyłączonego do GG od 1 sierpnia 1941 r. dystryktu Galicja – zostało przez okupanta niemieckiego całkowicie wyeliminowane. W rozporządzeniu generalnego gubernatora z 1 sierpnia 1941 r. dotyczącym utworzenia nowego okupacyjnego wymiaru sprawiedliwości w tym dystrykcie wyraźnie stwierdzono, że w zakresie prawa karnego i cywilnego wchodzi ponownie w życie te ustawy i rozporządzenia, które obowiązywały na tym obszarze w dniu 31 sierpnia 1939 r., czyli w II Rzeczypospolitej.³⁸ Drugi pion sądownictwa powszechnego w Generalnym Gubernatorstwie to sądownictwo niemieckie: sądy specjalne, sądy niemieckie, wyższe sądy niemieckie. Sądy te orzekały na podstawie prawa niemieckiego obowiązującego w Rzeszy (np. kodeks karny – Strafgesetzbuch, kodeks cywilny – BGB) oraz przepisów wprowadzonych przez niemieckie władze okupacyjne w GG.³⁹

Dodatkową grupę przepisów stanowiły akty normatywne ustanowione przez Niemców dla okupowanych ziem polskich w okresie tzw. zarządu wojskowego (1 wrzesień – 26 październik 1939 r.). Zostały one opublikowane w Dzienniku Rozporządzeń dla obszarów okupowanych w Polsce (Verordnungsblatt für die besetzten Gebiete in Polen). Przyjęto ogólną formułę, że obowiązują one, o ile nie stały się bezprzedmiotowe lub nie zostały wyraźnie uchylone.⁴⁰

³⁶ Sformułowania o podobnej treści znalazły się w dwóch ważnych aktach prawnych: dekreście Hitlera z 12 października 1939 r. („Prawo dotychczas obowiązujące pozostaje w mocy, o ile nie sprzeciwia się objęciu administracji przez Rzeszę Niemiecką.” – A. Weh, *Prawo Generalnego... op. cit.*, A. 100, § 4) i rozporządzeniu Franka z 26 października 1939 r. („Dotychczasowe prawo polskie zachowuje swoją moc o ile nie jest w sprzeczności z przejęciem administracji przez Rzeszę Niemiecką i wykonaniem wojskowych praw zwierzchnich.” – A. Weh, *op. cit.*, A 120, § 8, ust. 1).

³⁷ A. Wrzyszczyński, *O organizacji okupacyjnego sądownictwa polskiego w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939–1945*, „Zeszyty Majdanka” 1992, t. XIV, s. 114–115.

³⁸ Rozporządzenie w sprawie odbudowy wymiaru sprawiedliwości w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 1 sierpnia 1941 r., DzRGG 1941, nr 68, s. 445–446, § 3; Dierżawnij Archiw Lwiwskiej Oblasti – Archiwum Państwowe Obwodu Lwowskiego Fond 35 Gubernatorstwo distrikta Galicji – Gubernatorstwo Dystryktu Galicja, op. 9, sygn. 518, k. 39. Najbardziej kontrowersyjne były skutki obowiązywania prawa radzieckiego w obrębie prawa małżeńskiego, dlatego przewidziano w tym zakresie ustanowienie specjalnych przepisów.

³⁹ Zob. szerzej: A. Wrzyszczyński, *Okupacyjne sądownictwo...*, s. 376–380.

⁴⁰ Za bezprzedmiotowe uznano rozporządzenie naczelnego szefa administracji przy naczelnym dowódcy wschodu o polskim podatku dochodowym na rok 1939 z 16 października 1939 r. Wyraźnie uchylono natomiast: rozporządzenie o nabywaniu nieruchomości, przemysłowych przedsiębiorstw

Zasygnalizowany powyżej skomplikowany system różnorodnych przepisów prawnych budził liczne wątpliwości. Szczególnie w pierwszym okresie okupacji, kiedy tempo legislacji w Generalnym Gubernatorstwie było szczególnie intensywne. Spowodowało to nawet protesty urzędników niemieckich gubiących się w tych realiach.⁴¹ Rozstrzygnięcie wszelkich wątpliwości należało do wspomnianego wyżej organu administracji centralnej GG wyspecjalizowanego w legislacji (Wydziału Ustawodawczego, od 1941 r. Urzędu Ustawodawczego).⁴²

Przedstawione tu rozważania odnosiły się w przeważającej mierze do kwestii technicznych i redakcyjnych dotyczących systematyki aktów prawnych w Generalnym Gubernatorstwie i całkowicie abstrahowały od merytorycznej oceny niemieckiego ustawodawstwa dla tego obszaru. W podsumowaniu nie sposób jednak stanowczo nie podkreślić bezprawności działań okupanta niemieckiego w tym zakresie.⁴³ Jednym z najbardziej oczywistych przykładów mogą być omawiane wyżej przepisy zaliczone przez A. Wehę do kategorii „ustawy zasadnicze”, podczas gdy według prawa międzynarodowego okupant nie miał żadnych kompetencji do zmiany ustroju na zajęтым przez niego terytorium. Tematyka niniejszego opracowania nie pozwala na głębsze analizy merytoryczne, ale z całą mocą trzeba przypomnieć, że dużą część przepisów wydanych przez niemieckie władze okupacyjne w GG można uznać za „prawo haniebne – ustawowe bezprawie”.⁴⁴

SUMMARY

Under the decree of 12 October 1939 by the Reich Chancellor the competences to constitute legal provisions for the General Government were vested in the Ministry for the Reich Defense, the plenipotentiary for the Four-Year Plan and the Governor-General. In practice other central government bodies not provided for in the 12 October decree also issued normative acts – mainly Führer and Chancellor themselves. No formal hierarchy of legal acts was ever introduced within the

i praw udziałowych na okupowanych, dawniej polskich obszarach z 29 września 1939 r.; rozporządzenie o konfiskacie na okupowanych, dawniej polskich obszarach (bez wschodniego Górnego Śląska) z 5 października 1939 r.; ustawę dewizową dla okupowanego, dawniej polskiego obszaru (bez wschodniego Górnego Śląska) z 7 października 1939 r.; rozporządzenie o wywozie produktów rolniczych z okupowanych polskich obszarów z 17 października 1939 r.; rozporządzenie o unormowaniu warunków pracy oraz o ochronie pracy na okupowanych obszarach polskich z 17 października 1939 r. A. Weh, *Prawo Generalnego...*, A 120, § 8, przypis 25.

⁴¹ AIPN, Tagebuch von Hans Frank – Dziennik Hansa Franka vol. II (1), k. 99–103.

⁴² A. Wrzyszczyk, *Okupacyjne sądownictwo...*, s. 354–356.

⁴³ A. Wrzyszczyk, *Ustawodawstwo okupacyjne...*, s. 485–486.

⁴⁴ W. Uruszczyk, *Dziedzictwo prawne XX wieku oczami historyka prawa. Prawo obce, własne, prawe i haniebne* [w:] *Dziedzictwo prawne XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 150-lecia Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Komitet redakcyjny: A. Zoll, J. Stelmach, J. Halberda, Kantor Wydawniczy Zakamycze 2001, s. 92–93. Szerzej na temat pojęcia „ustawowe bezprawie” w ujęciu niemieckiego uczonego Gustawa Radbrucha zob. J. Zajadło, *Formuła Radbrucha*, Gdańsk 2001, s. 105–186.

General Government. On the basis of the content layout of the official journals of law one can attempt to list normative acts issued by the General Government bodies with regard to their importance. The General Governor Hans Frank's ordinances could be acknowledged as the framework of the legislation. Apart from that he also issued proclamations and decrees. Proclamations were of a political and propagandist character, decrees concerned in most cases political system issues while ordinances were to constitute surrogate for acts. Implementing regulations, implementing provisions, notices, police ordinances, tariff ordinances, ordinances, notices, proclamations by a higher commander of Hitler's SS and police could be placed lower in the hierarchy. It should be firmly stressed that a lot of the provisions issued by the German occupation authorities in the General Government may be regarded as "shameful law – statutory lawlessness".